

This project is funded by the European Union
Ovaj projekat finansira Evropska unija

LJUDSKA PRAVA POVRATNIKA U BiH

2019. godina

Uvodne napomene

U okviru projekta „Mapiranje ljudskih prava u medijima promatrajući položaj građana, ranjivih slojeva društva i medijske zajednice“ planirano je da se svake godine održe tri fokus grupe sa povratnicima u neku od BiH opština gdje predstavljaju manjinsku etničku grupu, a razgovaralo se o njihovom položaju u lokalnoj zajednici u kontekstu poštovanja njihovih ljudskih prava. Osim samog istraživanja planirano je da se uradi i analiza zakonske regulative i statistike koje se bave povratnicima.

U 2019. godini uradili smo fokus grupe u Bijeljini sa Bošnjacima, u Banjaluci sa Hrvatima i Sarajevu sa Srbima. Pošto se radi o vrlo specifičnoj populaciji, odlučili smo da sa njima razgovaramo i damo im mogućnost da slobodno i otvoreno govore o problemima sa kojima se susreću, imajući u vidu specifičnost svake lokalne sredine ponaosob.

Urađena je i desk analiza aktuelnog zakonodavstva koje se tiče zaštite ljudskih prava povratnika. Veoma je važno naglasiti da se zakonska regulativa nije mijenjala od 2017. godine i zbog toga imamo samo jednu takvu analizu, za sve tri godine.

1. BANJALUKA

Fokus grupa u Banjaluci održana je 2. decembra u 9h. U radu fokus grupe je učestvovalo 10 osoba, 7 muškarca i 3 žene. Uslovi za održavanje fokus grupe su bili zadovoljavajući. Ispitanici su samo donekle znali o čemu će se tačno razgovarati i nisu mogli unaprijed da pripreme svoja izlaganja. Atmosfera tokom rada fokus grupe je bila opuštena i stekao se utisak da su učesnici bili iskreni.

1.1 Najveći problemi Hrvata u Banjaluci

Kada se govori o problemima Hrvata u Banjaluci mogli smo čuti jednu konstataciju koja veoma dobro odražava mišljenje koje dominira među ovom etničkom grupom, a ona glasi:

„Danas ima mnogo više problema u Banjaluci, nego Hrvata“

Prema procjenama učesnika fokus grupe danas u Banjaluci živi između 700 i 800 Hrvata i to su mahom starije osobe.

Najveći problem Hrvata u Banjaluci je nezaposlenost i to možemo gledati na dva načina. S jedne strane to je problem koji muči sve stanovnike ovog grada, a s druge strane učesnici fokus grupe su naglasili da malo ko danas želi da zaposli Hrvate. Neki od učesnika fokus grupe su nezaposleni od 1999. godine i jasno im je rečeno da se poslodavci plaše da ih zapošljavaju.

U javnim ustanovama nema mnogo Hrvata, a trebalo bi ih biti 14%, a ukazali su na činjenicu da se na mjesta Hrvata zapošljavaju ljudi koji se deklarativno izjašnjavaju kao Hrvati, a faktički to nisu. Osim toga, problem je što u mnogim ustanovama rade Hrvati iz drugih dijelova BiH, a ne oni koji žive u Banjaluci. Neki od njih smatraju da ne napreduju na poslu u skladu sa svojim radom i kompetencijama zbog svoje etničke pripadnosti.

Ispitanici su takođe naveli da hrvatska udruženja, koja djeluju u Banjaluci, a ima ih ukupno 3, ne nailaze na razumijevanje gradske i entitetske vlasti kada se radi o projektima sa kojima apliciraju i finansijama koje dobijaju (jedno udruženje dobije 1000 KM za cijelu godinu).

Institucije ih prime i potom ignorišu. Imali su problem i sa dobijanjem prostora za svoje organizacije, navode ispitanici.

1.2 Političko stanje u Banjaluci

Generalni utisak je da Hrvati u Banjaluci nemaju svoje političke predstavnike. Njih je mali broj u Banjaluci i nisu politički organizovani i kao takvi nemaju moć da se nametnu unutar gradskog parlamenta. Ni Hrvati koji se nalaze u Narodnoj skupštini Republike Srpske, ni njihovi predstavnici ne zastupaju interese Hrvata u Banjaluci, kako navode ispitanici. Ministri u Vladi Republike Srpske su:

„SNSD-ovi Hrvati“

Hrvati iz Hercegovine ne mare za Hrvate u Banjaluci i oni od HDZ BiH i ne očekuju pomoć niti brigu.

Iako u Banjaluci postoji Konzulat Republike Hrvatske od njega lokalni Hrvati nemaju neke koristi. Čak smo mogli čuti da je taj Konzulat otvoren više zbog krajiških Srba, nego zbog banjalučkih Hrvata.

Jedini oslonac za Hrvate u Banjaluci je Katolička crkva i Karitas.

1.3 Bezbjedonosna situacija u Banjaluci

Kada se govori o bezbjednosti na ličnom planu oni se osjećaju veoma bezbjedno i nemaju većih problema u svakodnevnom životu. Problemi nastaju kada Hrvati nastupaju organizovano i javno. Na fokus grupi smo čuli da se sistematski uskraćuje pomoć za djelovanje njihovih društava, ili je ta pomoć više nego simbolična.

U nekoliko navrata slomljeno im je staklo na prostorijama, počinioci su uhvaćeni od strane policije, ali su oni svojim sredstvima namirili štetu. Ostavljane su im i uvredljive poruke i oni su to uredno prijavljivali policiji.

Iako su konstitutivni u Republici Srpskoj, hoće da sebe proglase nacionalnom manjinom i da na taj način poboljšaju svoju poziciju u društvu.

1.4 Školstvo i zdravstvo u Banjaluci

Nemaju primjedbi na školstvo u Banjaluci, ali su istakli da je djece sve manje i da to pitanje nije mnogo aktuelno. Kada se govori o zdravstvenom sistemu nema oblika bilo kakve diskriminacije.

1.5 Povratak

Kada se govori o procesu povratka Hrvata u Banjaluku naglasili su da su u pojedinima naseljima/ selima izgrađene kuće za povratnike, ali se oni nikada nisu vratili, već su nastojali da ih što prije prodaju. O Hrvatima koji su ostali u Banjaluci sve vrijeme, nije se vodilo mnogo računa i oni su bili prepušteni sami sebi, a to znači da je njihov položaj zavisio od sposobnosti da se sami snađu u datim okolnostima.

2. JANJA, OPŠTINA BIJELJINA

Fokus grupa u Janji održana je 25. oktobra u 15h. U radu fokus grupe je učestvovalo 10 osoba, 7 muškarca i 3 žene. Uslovi za održavanje fokus grupe su bili zadovoljavajući. Ispitanici su samo donekle znali o čemu će se tačno razgovarati i nisu mogli unaprijed da pripreme svoja izlaganja. Atmosfera tokom rada fokus grupe je bila opuštena i stekao se utisak da su učesnici bili iskreni.

2.1 Najveći problemi Bošnjaka u Janji

Naselje Janja je najveća povratnička zajednica u opštini Bijeljina. U njemu živi nešto više od deset hiljada stanovnika od toga je oko 70% Bošnjaka i 30% Srba. Među Bošnjačkom populacijom nalazimo oko 40% mladih.

Kada se govori o problemima koji su prisutni među Bošnjacima u Bijeljini, ispitanici su naglasili da je to prije svega nezaposlenost, male plate, odlazak ljudi i bezperspektivnost. Ono što je važno naglasiti je da ispitanici naglašavaju da su ovo problemi svih stanovnika grada Bijeljine, a ne samo Bošnjaka.

Kako posebne probleme koje muče Bošnjake istakli su nemogućnost da se zaposle u institucijama koje su pod ingerencijom entitetskih vlasti, odbijanje entitetskih institucija da daju saglasnost za promjenu urbanističkog plana u svrhu gradnje proizvodnih pogona i tržnih centara. Četiri investitora trenutno čekaju ove dozvole.

Postoji sumnja da je ovo osveta entitetskih vlasti što su Bošnjaci i što su na lokalnom nivou u vlasti sa SDS-om.

Oni smatraju da bi u Janji bilo bolje kada bi se desila decentralizacija ili kada bi Janja postala opština, jer bi tako imali više mogućnosti da samostalno upravljaju svojim razvojem.

2.2 Infrastruktura u Janji

Najveći broj ispitanika je kazao da je infrastruktura u Janji veoma dobra i da nemaju bilo kakve primjedbe na nju. Problem sa kojima se danas susreću je gradska rasvjeta koja se gasi oko 23h dok neka susjedna naselja je imaju preko cijele noći. Veoma je teško reći zbog čega se to dešava, ali učesnici fokus grupe smatraju da je to i zbog toga što u Janji žive Bošnjaci.

Takođe se mogla čuti primjedba da je Janja uvijek zadnja na listi kada se nešto treba popraviti i oni smatraju da to nije slučajno.

Interesantan je slučaj kada se radila rekonstrukcija magistralnog puta Bijeljina- Zvornik kada je Janja bila preskočena, ali nakon intervencije kod bošnjačkih ministara u Vladi RS, sve je prošlo kako treba.

2.3 Mladi u Janji

Mladi odlaze iz Janje u potrazi za poslom, većim platama, ali i generalno boljim životom. Oni smatraju da je Janja „mrtva“ i da im ne pruža dovoljno mogućnosti za život kakav oni žele. Preko ljeta kada u Janju dođe dijaspora ona donosi svo blještavilo koje dođe sa njima i to je jedan od glavnih motiva da napuštaju ove prostore.

2.4 Političko stanje u Janji

Kada se govori o političkoj situaciji u Janji i gradu Bijeljina moramo naglasiti da Bošnjaci imaju 2 predstavnika u gradskom parlamentu, a računaju da bi mogli imati i 6 poslanika, od 31, kada bi svi Bošnjaci glasali na izborima.

Saradnja sa gradonačelnikom Bijeljine je veoma dobra, ali oni to objašnjavaju time da su oni „jezičak na vagi“ u gradskoj skupštini. Veliki broj projekata su implementirali zajedno sa gradom Bijeljina i to na način da dio donacija koje oni obezbjeđe podrži i grad u omjeru 50:50.

Kada se govori o saradnji sa institucijama Republike Srpske ona je loša i zavisi od pojedinaca koji se nalaze na određenim funkcijama. Kazali su da su nekada imali odličnu saradnju sa ministrom u Vladi RS, Omerom Brankovićem.

Saradnja sa institucijama iz Federacije BiH je dosta dobra i to se prije svega može vidjeti kroz implementaciju različitih projekata u Janji, ali je važno naglasiti da se i to svode na personalne kontakte i afinitete.

2.5 Bezbjedonosna situacija u Janji

Kada se govori o bezbjednosti, ispitanici su potpuno saglasni da se osjećaju bezbjednim i da je to prije svega zbog toga što u Janji žive dobri ljudi, bez obzira na etničku pripadnost, koji imaju iste probleme.

2.6 Školstvo u opštini Bijeljina

Kada se govori o obrazovanju, tokom fokus grupe mogli smo čuti da postoji neka tiha diskriminacija Bošnjaka u ovom gradu. Mladi ljudi koji su nedavno završili školovanje istakli su da među djecom nije bilo nekih većih problema s obzirom na etničke podjele, ali da su im smetale neke izjave nastavnika i profesora i to najčešće kada se govorilo o jeziku kojim se govori u BiH.

Roditelji su naglasili da se u Janji, ali i cijeloj opštini, Bošnjaci teško zapošljavaju u školama i smatraju da je to namjerna opstrukcija sistema. U centralnoj školi u Janji, od ukupnog broja zaposlenih, 15% su Bošnjaci. Takođe su istakli da se dešavalo da djeca i roditelji negoduju kada imaju za učitelja, nastavnika ili profesora Bošnjaka, a direktori škola najčešće se povinuju njihovim zahtjevima.

Problem sa nazivom jezika koji se uči u školi je nešto što su spomenuli i Bošnjaci u Janji.

Takođe je istaknuto da je osnovna škola Janja dobila mnogo donacija sa raznih strana, ali da Ministarstvo obrazovanja Republike Srpske nije uložilo ni jednu konvertibilnu marku u njen rad.

2.7 Zdravstvo u opštini Bijeljina

Kada se govori o zdravstvu odnos prema Bošnjacima se ni na koji način ne razlikuje od odnosa prema drugim ljudima u gradu Bijeljini.

3. SARAJEVO

Fokus grupa u Sarajevu održana je 28. novembra u 18h. U radu fokus grupe je učestvovalo 8 osoba, 5 muškarca i 3 žene. Uslovi za održavanje fokus grupe su bili zadovoljavajući. Ispitanici su samo donekle znali o čemu će se tačno razgovarati i nisu mogli unaprijed da pripreme svoja izlaganja. Atmosfera tokom rada fokus grupe je bila opuštena i stekao se utisak da su učesnici bili iskreni.

3.1 Najveći problemi Srba u Sarajevu

Položaj Srba u Sarajevu je veoma specifičan, jer kako jedan od učesnika fokus grupe reče:

„Mi smo ničiji“

Ne vole nas mnogo, niti brinu o nama vlasti u Sarajevu, ne vole nas niti mnogo brinu o nama vlasti iz Republike Srpske, a malo nas je da možemo značajno uticati na politiku u gradu Sarajevu.

Kao najveće probleme navode nezaposlenost, ali to nije problem samo Srba već svih stanovnika Sarajeva. Osim toga što su Srbi oni najčešće ne pripadaju nijednoj partiji, a to je onda dvostruka prepreka prilikom zapošljavanja.

Drugi problem Srba u Sarajevu je njihov mali broj, na popisu iz 2013. godine, bilo ih je oko 13.000, dok je njihov broj prema riječima samih ispitanika dva do tri puta manji. Osim toga što ih je mali broj to je mahom starija populacija. Interesantna je priča da su imali priliku da pošalju djecu na more preko Ambasade Crne Gore, ali nisu uspjeli da pronađu desetoro djece u cijelom gradu.

Kao što smo kazali ranije, oni imaju specifičan odnos i sa Srbima iz Republike Srpske, koji ih veoma često nazivaju Alijinim Srbima, jer nisu napuštali svoje domove tokom rata, neki su bili i u Armiji BiH, a nisu napuštali domove ni nakon rata. Takođe, Srbi iz Republike Srpske, masovno rade u javnim institucijama i tu nema mjesta za Srbe iz Sarajeva.

Jedan broj Srba iz Sarajeva, ali i drugih Sarajlija, prodaje svoje stanove u Sarajevu i seli se u Istočno Sarajevo, jer su u Istočnom Sarajevu stanovi jeftiniji i na taj način sebi obezbjeđe sredstva za pristojan život. To svakako utiče na demografsku sliku Sarajeva, ali tu nije od presudne važnosti etnička pripadnost, već ekonomska dobit.

3.2 Političko stanje u Sarajevu

Srbi u Sarajevu nisu značajan politički faktor, niti su politički aktivni. Partije ih se sjete pred izbore, kada im trebaju glasovi, ali samo tada. Republika Srpska se ne brine o njima, a stiče se utisak da ih oni mnogo i ne interesuju, a neki od učesnika fokus grupa smatraju da su i smetnja zato što su ostali u Sarajevu. S druge strane nisu u velikoj mjeri privlačni ni političkim partijama Bošnjaka, mada su istakli da je veća pomoć koju dobijaju od njih, nego od Srba. Smatraju da je nezainteresovanost političkih partija Srba i Bošnjaka za njihovu sudbinu presudna za nepovratak Srba u Sarajevo i da tu nijedna od ovih strana nije nevinna. Ipak, kada se treba pokazati da je Sarajevo multietnički grad, uvijek postoji 20-ak Srba koji se nalaze na nekim pozicijama, ali oni nemaju moć da kreiraju politike u gradu.

Ono što je i kod samih učesnika fokus grupe nedoumica da li je politika Bošnjaka da Srbi nestanu iz Sarajeva ili nije. Nisu sigurni da postoji sistematska opstrukcija njihovog života i rada ili je to samo nezainteresovanost za njihov položaj.

Za politiku iz Republike Srpske kažu da je više destruktivna, nego konstruktivna, kada se radi o Srbima u Sarajevu. Istovremeno, ništa se u Sarajevu ne radi da se privuku Srbi u ovaj grad.

3.3 Bezbjedonosna situacija u Sarajevu

Kada se govori o bezbjednosti Srba u Sarajevu oni kažu da su bezbjedni i da nemaju većih problema. Naravno, postoje neki incidenti, ali oni misle da je to djelo pojedinaca. Kada se ti incidenti dese teško je to razlučiti da li je uzrok tome etnička netrpeljivost ili nešto drugo. Najveći broj incidenata ne prijavljuju policiji, jer postoje mnogo ozbiljniji problemi koji muče grad Sarajevo i njegove građane.

3.4 Školstvo u Sarajevu

Učesnici fokus grupe nisu imali veće zamjerke na obrazovanje svoje djece u Sarajevu. Kada se govori o nacionalnoj grupi predmeta, naglasili su da su imali izbor da li će njihovo dijete da ide na vjeronauku ili na alternativni predmet, kao i da li će učiti srpski, hrvatski ili bošnjački jezik. U školama se uči i ćirilica i latinica.

Bilo je izvjesnih problema oko interpretacije dešavanja iz 90-ih godina, ali i tu su nastavnici i profesori imali razumijevanja za stavove učenika.

Moglo se čuti da neki Srbi napuštaju Sarajevo kada im djeca stasaju za školu, jer se plaše šta će njihova djeca učiti o Srbima.

Kao najveći problem navode to što je srspe djece u Sarajevu sve manje i manje.

3.5 Zdravstvo u Sarajevu

Kada se govori o zdravstvu, Srbi u Sarajevu su istakli da nema bilo kakve diskriminacije po tom pitanju.

S obzirom da su Srbi u Sarajevu mahom starije osobe, naglasili su da niko o njihovim potrebama ne vodi računa, a trebalo bi. Ukazali su na postojanje javne kuhinje „Dobrotvor“, ali i ona je u teškom finansijskom položaju.

1. REZIME

Prije nego što krenemo sa donošenjem zaključaka moramo da imamo u vidu da položaj povratnika u mnogome je određen specifičnošću same opštine i njenom položaju unutar entiteta, brojem povratnika i sl. Zbog toga smo u okviru izvještaja stavili i izvještaje za svaku opštinu ponaosob.

1. Osnovni problemi sa kojima se susreću povratnici u svim lokalnim sredinama su nezaposlenost, odlazak ljudi, pogotovo mladih i odsustvo bilo kakvog političkog uticaja prilikom donošenja važnih odluka u lokalnoj zajednici, kantonu i entitetu.
2. Nezaposlenost je problem svih građana u opštinama u kojima smo radili fokus grupe, ali povratnici su u nezavidnom položaju, jer mjesta u javnim ustanovama, pogotovo mjesta na vrhu, se dijele po partijskom ključu, ali je prisutan i nepotizam i korupcija. Poseban problem je nezapošljavanje povratnika u preduzeća koja su pod kontrolom entitetskih vlasti, koje su u Sarajevu ili Banjaluci i do njih je teško doći i uticati.
3. Ispitanici su svjesni da mnogo ljudi odlazi, ali odlazak povratnika je mnogo izraženiji jer ih je malo, a to svakako utiče na osjećaj bezperspektivnosti.
4. Posebno je interesantano da veliki broj povratnika naglašava da nema velike koristi od **parlamentarnih** političkih partija koje imaju prefiks njihove etničke grupe. Može se reći da među povratnicima prevladava mišljenje da su zaboravljeni i prepušteni sami sebi, a da ih se političke partije sjete samo pred izbore (Prijedor, Srebrenica, Bijeljina).
5. Kada se govori o bezbjednosti možemo reći da se najveći broj ispitanika osjeća veoma bezbjedno u mjestima u kojima žive i ističu da policija radi odličan posao. Problem je što se oni ne osjećaju poželjnim kao sugrađani od strane dominantne većine i što političke izjave koje dolaze sa viših instanci (kantoni i entiteti) unose nemir i podsjećaju ih na 90-te godine. Takođe ih uznemiravaju obilježja u javnim ustanovama a koja se tiču rata (spomen sobe, spomen ploče i sl.) ovo je posebno prisutno kod povratnika iz Prijedora.
6. Kada se govori o bezbjednosti povratnika možemo reći da je tu posebno specifična Srebrenica, gdje imamo situaciju da se Bošnjaci na ličnom planu osjećaju bezbjednim, ali im smeta što se visoka politika prelama kroz njihovu lokalnu sredinu (negiranje genocida, ali i drugih sudskih presuda, afirmacija ratnih zločinaca, veličanje nacionalističke ideologije od strane ljudi koji utiču na društvena zbivanja u lokalnoj zajednici i sl.).

7. Povratnici često govore o nekoj tihoj diskriminaciji koju osjete, ali primjeri koje navode za to nisu baš uvjerljivi.
8. Uticaj povratnika na politiku u opštinama i gradovima u kojima žive je minoran. U Prijedoru i Derventi oni imaju predstavnike u skupštinama, ali njihov uticaj je veoma mali. U Drvaru su na vlasti predstavnici Srba (SNSD) ali je njih uticaj ograničen na tu opštinu, dok u kantonu o svemu odlučuju hrvatske partije. U Bijeljini su zadovoljni odnosom lokalne vlasti prema Bošnjacima, ali to je zato što su „jezičak na vagi“ u lokalnom parlamentu. U Srebrenici nemaju veliki uticaj jer sve važne institucije kontrolišu Srbi. U Fojnici sve pod kontrolom drže SDA i HDZ BiH, ali to znači da samo podobni Hrvati imaju dobar status, dok neposlušni nemaju mnogo mogućnosti za razvoj poslova, za zapošljavanje ili ostvarivanje stipendija. Predstavnik Srba u lokalnim vlastima nema u Sarajevu, Konjicu, a Hrvata u Banjaluci.
9. Kada se govori o školstvu povratnici u Prijedor su naglasili da je problem bosanskog jezika prisutan u školama gdje su većina bošnjačka djeca, ali to je političko pitanje koje se ne odražava u velikoj mjeri na smjerenje škole. Tamo gdje su većina bošnjačka djeca radi se po Federalnom planu i programu. U knjižice se piše „jezik bošnjačkog naroda“. U Prijedoru, Srebrenici i Bijeljini se često spominjalo da se djeca koriste u političke svrhe, prilikom obilježavanja nekih praznika, školskih slava i sl. U Drvaru se radi po planu i programu iz Federacije BiH, ali se u potpunosti poštuje nacionalna grupa predmeta.
10. Izbor kadrova koji se zapošljavaju u školama je problematičan, jer se vrlo malo povratnika zapošljava u njima, što se tumači kao jasna poruka da nisu dobro došli. Ovo je posebno izraženo u sredinama gdje ima više povratnika (Prijedor, Bijeljina, Srebrenica).
11. Povratnici nisu zadovoljni zdravstvenom zaštitom koju imaju, ali ona je jednaka i za povratnika, i za izbjeglice, kao i za stanovnike koji nisu tokom rata napuštali svoje domove.
12. Kada se govori o infrastrukturnim projektima povratnici u Prijedor i Derventu ističu da postoji diskriminacija od strane opštine kada se radi o učešću građana u finansiranju ovih projekata. U mjestima gdje su Srbi većina učešća su minimalna, a tamo gdje su povratnici učešće u finansiranju iznosi od 20% do 40%. U Bijeljini su Bošnjaci naglasili da ne mogu da dođu do dozvola za promjenu urbanističkog plana i građevinskih dozvola iako imaju investitora koji bi otvarali fabrike i tržne centre u

Janji, kraj Bijeljine i za to krive entitetsku vlast, takođe su ukazali na probleme sa gradskom rasvjetom i neke ranije probleme u revitalizaciji puta.

13. Odlazak mladih je problem koji muči sve povratnike. Povratnici teže dobijaju stipendije za školovanje, teže se zapošljavaju kada završe školu i to su objektivni faktori koji utiču na njihov odlazak, ali moramo imati u vidu da veliki broj tih mladih odlazi na poziv rodbine i prijatelja iz inostranstva i Federacije BiH.
14. Mišljenja i osjećanja prema međunarodnoj zajednici i donatorima su pomješana. S jedne strane oni su svjesni da bez njihove pomoći mnogo toga ne bi bilo urađeno na terenu (obnova kuća, obnova infrastrukture, poticaji za povratak, vraćanje imovine, pritisak na lokalne vlasti da obezbjede uslove za povratak i sl.), a s druge strane izneseno je niz zamjerki: da su reagovali kasno, da njihove aktivnosti nisu bile sinhronizovane, da su se donacije dijelile netransparentno i selektivno i da se nije razmišljalo o održivom povratku.